

XI. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia
Kolozsvár, 2008. május 23 – 24.

Egy mesemondó, két idő, sok kontextus

(Vállalkozás Szabó Judit gyűjtésének kiegészítésére)

Szerző: Kiss Emőke

Babeş – Bolyai Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

magyar – néprajz, 2. év

Témavezető tanár:

dr. Keszeg Vilmos – egyetemi tanár, tanszékvezető

Babeş – Bolyai Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék

Kutatásom iránya, kérdésfelvetés

Szabó Judit 1965-ös gyűjtése a mai napig meghatározza a geryeszegi Berekméri Sándorról körvonalazódó képet a folklorisztikában: a tankönyvek, tanulmányok és egyéb tudományos írások elsősorban – néhol kizárólagosan – mesemondó szerepben láttatják és tartják számon. Természetes is, hiszen emiatt vonta magára a folklórkutatók figyelmét. Ámde: vajon ez a kép az elsődleges a közösség szemében is?

1965 óta szinte fél évszázad telt el. Jogos feltételeznünk emiatt, hogy a megváltozott tudattartalmak és elhalványuló emlékek miatt Szabó Judit kérdéseire most más válaszok születnek. A *Rózsa királyfi*¹ bevezető tanulmánya mögött a kérdező és „kérdezett én” közvetlen beszélgetése áll, melynek tárgya Berekméri Sándor múltja és jelene. Én mintegy a jövőből teszem fel ugyanazokat a kérdéseket, de mostmár más a kérdezett fél: a közösség tagjai (rokonok, ismerősök). Így kétszeresen is személytelen a kapcsolat köztem és a mesemondó között.

Egy a téma, más az idő, és eltér a kutatások mögöttes kontextusa. Eltérő lesz-e az eredmény? Mi az, ami a Szabó Judit írásából kimaradt, mi az, ami esetleg pontosításra szorul? Az újabb kutatások mivel egészíthetik ki a már elmondottakat? Milyen képet alakított ki és őriz a közösség a mesélő egyénről?² Ma, a gyűjtés után több évtizeddel, hogyan él az emlékezetben a mesemondó gyakorlata?

Kiindulópontom tehát Szabó Judit eredménye, célpontom pedig a különbségek felmutatása, gyűjtésének kiegészítése, a köztudatban élő néhány elem kérdésessé tétele.

Szabó Judit eredményeinek összefoglalása

A „magyar iskola” vagy „budapesti iskola” néven elterjedt egyéniségkutató módszer az 1930-as évektől kezdve játszott nagy szerepet a népmesekutatásban –

¹ Szabó Judit: *Rózsa királyfi. Berekméri Sándor geryeszegi meséi*. Bukarest, 1977, Kriterion Könyvkiadó.

² Ez a problémafelvető kérdés szerepel a Vajda András – tanulmányban is. Több szempontból is rokonítható az én írásom az övével, hisz mindketten az élettörténet, ezáltal a kontextualizált egyének – mesemondási kontextusok – emlékezet témáját járjuk újra és újra körül, miközben olyan kérdések megválaszolásában próbálkozunk a hatalmas ilyen témájú szakirodalommal szembesülve, melyek továbbhaladnak ezen az úton, esetleg újabb utak megnyitására tesznek kísérletet.

Vajda András: Egy mesélő ember valódi élete. In Keszeg Vilmos (szerk.): *Specialisták. Életpályák és élettörténetek 1 – 2*. Kolozsvár, 2005, Scientia Kiadó. /*Sapientia Könyvek.*/ 665.

előtérbe helyezve a produktumokat létrehozó és alakító egyént a személytelen és névtelen megnyilvánulás helyett, azaz „...a meséket nem izolálja elmondójuktól. (...) Ilyen módon a társadalom és a mesélő kölcsönös viszonyaira is fény derül.”³ Vagyis: az empirikus kutatásokat (kvantitatív módszer) felváltják a kontextuális megközelítések (kvalitatív módszer), a kizárólagosan archív anyagokkal dolgozó folkloristából résztvevő megfigyelő lesz, így nem csupán sejtés és hipotézis marad a vizsgálódás alapja⁴. A magyar kutatásban Ortutay Gyula, Tomori Viola, Marót Károly, Kovács Ágnes, Dégh Linda, Faragó József, Nagy Olga, illetve Szabó Judit nevéhez fűződik ennek az elvnek a megfogalmazása, továbbfejlesztése és alkalmazása⁵.

A meserepertoár rögzítése mellett a gyűjtő felvázolja Berekméri Sándor „*életének azokat az epizódjait, amelyeket legfontosabbaknak tartott: gyermekkorát, katonaezeit, frontélményeit*”⁶, és így az élettörténet megkonstruálása sem marad el⁷, hiszen „*a személyiségkutatásban mindenki érzi, hogy a mese meggyökereztetésében a legelső tényező a mese elmondója*”⁸. Bevezető tanulmánya kitér ugyanakkor a mesék forrásainak feltérképezésére, hangsúlyt fektetve a mesemondó forráshoz való viszonyára⁹ (intenzív kapcsolattartás az írott kultúrával). Itt a tanulmány már a paradigmaticus jellemzők feltárása fele hajlik. A mesélés alkalmairól szóló alfejezet¹⁰ (az alkalmosság vizsgálata lehetőséget nyújt a releváns kontextus elemzéséhez) választ biztosít a mesék létrehozásának és használatának kontextusait érintő „mikor”, „hol”, „kinek” (szociális kontextus¹¹), „miért”, „hogyan” (nyelvi kontextus¹²) kérdésekre. Ezt követi a meseelemzés, stílusvizsgálat – az egyéniségre jellemző fortélyos sajátosságok vizsgálata az előadás módjában (trükkökhöz való folyamódás a hallgatóság elalvásakor),

³ Voigt Vilmos: Mese. In Uő (szerk.): *A magyar folklór*. Budapest, 1998, Osiris Kiadó, 245.

⁴ Honko, Lauri: Módszerek az epikus népköltészet kutatásában: helyzetük és jövőjük. *Ethnographia*, XCI. (1980) 3 – 4. sz. 452 – 468.

⁵ Ld. Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. 1. köt., *egyéniégkutatás* szócikk. Budapest, 1979, Akadémiai Kiadó és Vajda András: i. m. 665.

⁶ Szabó J.: i. m. 7.

⁷ Ua. 5 – 12.

⁸ Banó István: Egyéniség és közösség szerepe a népmese életében. *Ethnographia*, LV. évf. (1944) 1. sz. 28.

⁹ Ua. 12 – 17.

¹⁰ Ua. 17 – 23.

¹¹ Ld. Hoppál Mihály: Komikum a folklórban. Szöveg – környezet – megértés. In Uő: *Folklór és közösség*. Budapest, 1998, Széphalom könyvműhely, 99 – 102.

¹² Uo.

összehasonlító műelemzés (Boccaccio – Berekméri párhuzam), majd egy dialektológiai szempontú megközelítés.

Hogyha Richard Bauman elképzelése szerint különböztetnénk meg a kontextustípusokat¹³, újabb terminusokkal egészíthetnők ki a gyűjtő tanulmányát. Mivel minden mese elhangzása egyszeri esemény, a közösség nem tud túllépni – tehetség hiányában – az aktuális beszédesemény határain, azaz nem interpretálják az adott meseanyagot (*jelentés – környezet*). Az alkalmosság vizsgálata a mesemondás idejét és helyét rekonstruálja (kukoricahántás, gyaloglások, stb.), megteremtve a részben *intézményes kontextust*. A többi folklórműfajhoz való viszonyulás tekintetében már Szabó Judit is megjegyzi, hogy Berekméri többször mondott még anekdotikus, csattanószerű történeteket, igaztörténeteket, vicceket stb. (*egy kultúráterület kontextusa*). A meserepertoár pedig a geryeszegiek kultúrkincsét alkotja (*társadalmi bázis*). Az élettörténet vizsgálata lehetővé teszi, hogy az egyének kontextualizálhatóvá váljanak (*egyéni kontextus*) válaszolva arra a kérdésre, hogy a mesemondás hogyan illeszkedik be a mesemondó egyén életébe¹⁴. Az utolsó típus, mely a Bauman-féle tipológiában szerepel, a *szituáció kontextusa*, mely a hasznosság és alkalmosság között teremt kapcsolatot¹⁵.

Szabó Judit tanulmányának érdeme kétségkívül az átfogó, és mégis részletező elemzés. Teljességre törekedve veszi sorra a szemiotikai elemzés három fontos területét – ha nem is nevezi meg szakszerűen¹⁶. A szemantikai, szintaktikai és pragmatikai sík alapos feltárása révén kialakul egy olyan kép a geryeszegi mesemondásról és Berekméri Sándor alakjáról, amely mindmáig meghatározó, és megdönteni merész vállalkozás volna.

¹³ Richard Bauman elképzelésének vázlatát a kontextuális viszonylatok hálózatáról lásd Honko, L.: i. m. 463.

¹⁴ Az 1965-ös gyűjtés és az én interjúim azt bizonyítják, hogy Berekméri a mesemondást mintegy tehetségének kibontakoztatásaként látja, amellet, hogy több praktikus célt is szolgál (pl. figyelemelterelés a monotonitást jelentő munkában).

¹⁵ Pl. télen a cukorgyárból hazafele való gyaloglás alkalma – a hideg feledtetése.

¹⁶ Dolgozatom *Szabó Judit eredményeinek összefoglalása* című alfejezete nem a gyűjtő által használt szakterminusokat tartalmazza. De gyűjtésének kiegészítésére vállalkozom, úgyhogy hasznosnak láttam ebből a szempontból is megközelíteni a témát.

Berekméri Sándor és a mesemondás

Berekméri Sándor 1896-ban született Gernyeszegen¹⁷, szegényparaszti családban. Részt vett mindkét világháborúban. Többek között mesemondói tehetsége miatt vált népszerűvé, de emellett munkás és földműves volt, ficamokat, rándulásokat gyógyított, ugyanakkor bizonyos állatorvosi teendőket is ellátott. Télen a marosvásárhelyi cukorgyárban dolgozott, és éjszakánként meséket mondott a munkásoknak. Az úton hazafele szintén tündérekről és királylányokról szóló történetekkel feleltette a hallgatósággal a hideget, a hosszú utat. Mesélni még más munkaalkalmakkor, gyalogláskor és a katonasági szolgálat idején hallották. Idős korában napjait olvasással töltötte¹⁸.

A két gyűjtés eredményeinek összevetése

A mesemondó Berekméri Sándor fiával, a 84 éves Berekméri Ferencel¹⁹ a község orvosnője jóvoltából kerültem kapcsolatba²⁰, aki családi barátunk²¹. Még mindig emlékszik apja színes, olykor kalandos történeteire. Néhány helyen emlékei eltérnek a Szabó Judit megállapításaitól: ő úgy emlékszik, hogy hallotta apját a fonóban mesélni, míg a gyűjtőnő hangsúlyozza, hogy mivel Berekméri télen, a fonók idején a cukorgyárban dolgozott, nem volt alkalma fonóban mesét mondani. Hogy melyiküknek van igaza, azt eldönteni nem lehet, tény, hogy régebben a fonóban is meséltek. Újabb eltérés mutatható ki a következő részletkérdésnél: a városba menők gyalog jártak, *„induláskor elkezdte a mesét, de mire beértek Marosvásárhelyre, alig felét mondta el. A*

¹⁷ A Marosvásárhelytől csupán 17 km-re levő Gernyeszeg 1927 lakosából 364 román, 1420 magyar, 141 cigány, 1 német és 1 zsidó. Felekezeti szempontból a református vallás az uralkodó. A községben a földművelés, állattenyésztés és a gyümölcsstermesztés (szőlő, alma) a lakosság fő foglalkozása, de sokan ingáznak Szászrégen üzemeibe is. (Bíró Donát: Szászrégen és vidéke. In Balás Árpád (szerk.): *Maros megye. Útikönyv*. Csíkszereda, 1999, Pallas – Akadémia Könyvkiadó, 136. /*Barangolás a Székelyföldön.*/)

¹⁸ Bővebben: ld. Szabó Judit: i. m. és az interjúk.

¹⁹ Berekméri Ferenc adatai: születésének helye és ideje: Gernyeszeg, 1923; foglalkozása: a termelőszövetkezetben volt műszerész, jelenleg nyugdíjas; lakóhelye: Gernyeszeg, str. Principală 395.

²⁰ A mesemondó fián kívül még kapcsolatba kerültem Szabó Annával, Berekméri Jánossal és Erce Józseffel – akiktől a község úgy gondolta, hogy hallották, illetve hallhatták mesélni Berekmérit. Ám az interjúk az ellenkezőjét bizonyítják.

²¹ A függelékben található interjúk diktafonos gyűjtések rögzített változatai – négyszemközti beszélgetés során.

vámháznál megegyeztek, hogy dolguk végeztével itt találkoznak, és hazafelé folytatja. Hazaértek, és a mese még mindig tartott. Leültek a ház előtti padra, és ott fejezte be”²² Berekméri fia viszont azt mondta, hogy a falu szélén álltak meg befejezni a mesét. A hallgatóságot érintő kérdésekben a mesemondó fia ismét Szabó Judittól eltérően nyilatkozik: nincsenek olyan emlékei, melyekben nők nem hallhattak bizonyos meséket. Ezzel szemben Szabó Judit a következőt állítja: „Repertoárjához hozzátartoztak olyan mesék is, amelyeket a gyűjtés folyamán nem volt hajlandó elmondani nekem, amelyeket kizárólag férfighallgatóság számára tartogatott. (...) Ezek olyanok voltak, hogy ő »azt fehérnépnek el nem mondja, még legényecskéknak se. Legalább házasegber legyen, aki meghallgatja«”²³.

Az imént említett eltérések részletkérdések csupán, nem változtatnak a lényegen. Hiába telt el szinte fél évszázad, a függelékben olvasható interjúk megerősítik Szabó Judit észrevételeit. Ezért is vállalkozom mindössze kiegészítésre (dolgozatom alcímének megfelelően).

A múlt eseményeire, személyeire, kontextusaira való rákérdezés egyben az emlékekre való rákérdezés. Szabó Judittól eltérően, az időtávolság miatt önkéntelenül is emlékezetkutatásba torkollnak az én gyűjtésem eredményei. Az Assmann-féle emlékezet típusoknak megfelelően kommunikatív emlékezetéről beszélhetünk a mi esetünkben – a másokkal való interakció megléte, az egyéni életút hangsúlyos volta, az ismeretek szájról szájra való terjedése, az informalitás hangsúlyozott jelenléte miatt. A kulturális emlékezet a *Rózsa királyfit* érinti, illetve a nagyfokú megformáltságot, többé – kevésbé ceremonális kommunikációt és a szakosodott hordozó jelenlétét²⁴. Berekméri esetében nem húzható éles határ a kommunikatív és kulturális emlékezet közé: mindkettő jelen van bizonyos mértékben, nem az Assmann-féle tipológia hagyományos értelmében.

Ami viszont élénken él a közösség emlékezetében, azok az anekdotikusnak mondható események pl. a mesemondó gyenge romántudásából adódó humoros helyzetekről, az elterjesztett hírről, hogy „ördöge van”, a soha véget nem érő mesékről, a különlegesen figyelemkeltő mondatokról, ha valaki elaludt mesehallgatás közben, a csont

²² Szabó J.: i. m. 18.

²³ Szabó J.: i. m. 16.

²⁴ Vö.: Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest, 1999, Atlantisz Könyvkiadó. 56. (táblázat)

– leves bekiáltásokról stb.²⁵ Megállapítható, hogy a csattanószerű anekdotikus történetek is a kommunikatív emlékezet egyik mnemotechnikájának fogható fel.

Interjúimban arra a kérdésre is kerestem a választ, hogy hogyan él a gernyeszegiek körében mesemondójuk emléke, van-e valamiféle intézményes megemlékezés. Amint az interjúk is tükrözik, nemleges válaszok születtek. Még fénykép sem maradt fenn a mesemondóról. A kulturális emlékezet kérdésessége nézeteim szerint annak tudható be, hogy Berekméri Sándor nem specializálódott²⁶, és ennek következtében nem emelkedett ki annyira a község közéleti személyiségei közül – elsősorban becsületes munkásember maradt.

Berekméri Sándor megbecsült ember a faluban, „nem mesetudásáért, mesemondói tehetségéért, hanem példamutató, munkás életéért”²⁷. Ezt már Szabó Judit is kiemeli. Egyébként Feri bácsi sem a mesélésben látja a tekintély forrását, hanem elsősorban az állatorvosi teendők elvégzésében (újabb eltérés). Itt fontosnak vélem megjegyezni, hogy Sándor bácsi sem a ficamok, rándulások gyógyításáért, sem az állatorvosi tevékenységéért (melyet vasárnap délelőttönként hajtott végre!)²⁸, sem a mesemondásért nem várt el semmiféle ellenszolgáltatást, pénzbeli fizetséget²⁹. Feltehetőleg ez is egy nyomós ok, ami miatt presztízst szerzett magának, és nem szakadt ki a szociális hálóból – hanem szerves része maradt. „A mesemondó egyéniségét az egész társadalmat reprezentáló szűk környezet befolyásolja leginkább, többnyire közvetlenül is kifejezett igényeivel és kritikájával. A közösség tehát a mesemondás szempontjából mintegy: kondenzált társadalom. És ha elfogadjuk azt az állítást, hogy a mesemondó egyéniséget ez a kis közösség szüntelenül irányítja, serkenti, korlátozza: (...) szinte azt mondhatnók, hogy a mesélő egyén a mesélő szempontjából nem csupán egyéniség, hanem: kondenzált közösség.”³⁰

Mivel tehát a közösségben betöltött mesemondói szerepe mellett példaadó, dolgos ember, mesemondó volta miatt nem szorult a közössége perifériájára, ahogyan más

²⁵ Lásd interjúk.

²⁶ Bővebben lásd a továbbiakban.

²⁷ Ua. 11.

²⁸ Figyelemre méltó az állatorvosi teendők (Sándor bácsi herélte a malacokat a faluban) szempontjából a két gyűjtés eltérése. Szabó Judit egyáltalán nem említi ezt, míg Feri bácsi elsősorban innen vezeti le apja tekintélyét és népszerűségét a faluban.

²⁹ Ld. a függelékben található interjúkat.

³⁰ Dégh Linda: Az egyéniségvizsgálat perspektívái. *Ethnographia*, LXXI. évf. (1960) 1. sz. 42.

mesemondó. Például Jakab István mesemondóval ellentétben őt soha nem mentették fel semmiféle munka alól, és ha bárki felajánlotta az ellenszolgáltatást, sértőnek érezte. Számára a lehető legnagyobb fizetség az volt, ha sikerült lekötnie hallgatóságát, ha „*figyelemmel hallgatták, szerették meséit*”³¹. Ebből az is látszik, hogy ő nem kerülhet a folklorisztikában a specializált mesemondók fiókjába, hiszen a szakosodásban az is benne rejlik, hogy egyetlen élettérre szűkül a figyelem, minden más a fókuszon kívülre esik (valamire szorítkozás, korlátozódás révén). De Sándor bácsi nem mondott le életének a többi területéről, sosem vált az ő mesemondása egyéb teendők rovására („*komoly tekintélye csak akkor van a mesemondónak, ha az élet egyéb területén is megállja a helyét*”³²), azaz nem specializálódott a szó hagyományos értelmében. Ennek ellenére részben megtörtént a különleges szakterület kiválasztása és az ezzel kapcsolatos szakismeretek megszerzése, de mégsem érzékelhető egy egyértelmű elkülönülés. Azaz helyesebbnek vélem inkább megkérdőjelezni Sándor bácsi specialista státusát mint kategorikusan kijelenteni.

Mindkét kutatásból kirajzolódik Berekméri Sándor vidám, életrevaló természete. A falubeliek egyöntetűen egyetértenek abban, hogy becsületes, szorgalmas, dolgozó ember volt, aki a meséivel képes volt bármilyen hallgatóságot szórakoztatni, elterelni a figyelmüket a munkáról – és így észrevétlenül és gyorsan a tennivalók végére jutni, feledtetni a gyaloglásokkal járó kényelmetlenségeket, esetleg a farkasordító hidegeket³³ – „*mert a meglehetősen unalmas, egyforma munkában az időt valahogy meg kell rövidíteni*”³⁴. Ezt a funkciót teljesíti a mese nemcsak a közösség, hanem a mesélő egyén életében is³⁵.

³¹ Szabó J.: i. m. 24.

³² Kovács Ágnes idézve Keszeg Vilmos: A népmese előadásának módja és kontextusa. *Ethnographia*, CXVIII. évf. (2007) 1. sz. 33.

³³ „*A munkavégzést és az ingázást kísérő mesemondás olyan kényszerselekvésnek tekinthető, amely a figyelem elvonását, lekötését, a hangulat megteremtését biztosítja.*” Uo. 42.

³⁴ Berze János: Mese. In *Magyarság néprajza III.* Budapest, é. n., Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 226.

³⁵ A marosvásárhelyi cukorgyár munkásszállóján Berekméri sokszor az egész éjszakát végigmesélte, így teljesen alvatlanul indult a reggeli műszakba. Hogy ennek mi lehetett a funkciója, arra csak sejtésem van. Vagy közösségkovácsoló szerepe lehetett, vagy öncélú mesélés nyomaira bukkanunk. Hogyha ez utóbbi dominálna, akkor Berekméri kiszorult volna a szociális keretből mintegy deviánssá válva. (Nincsenek adataink affelől, hogy ezek az elalvás helyetti mesélések mennyire voltak kedvezőek a többi munkás számára.)

Véggövetkeztetés

Dolgozatom folyamán többször jeleztem, hogy kiegészítésre vállalkozom. Emiatt eme írás néhol töredékes, és nem tesz eleget a teljesség igényének. De hasznosnak véltem megkísérelni a folklorisztikában mint tudományágban elterjedt geryeszegi mesemondóról alkotott kép rugalmassá tételét, elmozdítását azáltal, hogy kérdésessé, problematikussá teszem.

Hogyha a kontextust egy hálónak képzeljük el, amelyben minden elemnek megvan a saját meghatározott helye, akkor feltételezhető, hogy egyetlen apró elem elmozdulása révén már nem beszélhetünk ugyanarról a kontextusról. Egy mesemondó (egyazon téma), két idő (Szabó Judit a jelenből és én ahhoz képest a jövőből), és sok kontextus, hiszen elmozdítottam néhány apró elemet a Szabó Judit gyűjtésében. A kontextusokat az is sokasítja, hogy a geryeszegiek – mindenki egyenként – másképp látja a mesemondó Berekméri Sándort és mesemondásának kontextusát, így a teljes kommunikációs folyamat nem meríthető ki, és nem tudatosítható teljes egészében. Ahogyan nem beszélhetünk kultúráról, csak kultúrákról, úgy a kontextusoknak is tulajdonképpen csak többes számuk van.

Hivatkozott irodalom³⁶

- ☞ Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest, 1999, Atlantisz Könyvkiadó.
- ☞ Banó István: Egyéniség és közösség szerepe a népmese életében. *Ethnographia*, LV. évf. (1944) 1. sz. 28.
- ☞ Berze Nagy János: Mese. In *Magyarság néprajza III*. Budapest, é. n., Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- ☞ Bíró Donát: Szászrégen és vidéke. In Balás Árpád (szerk.): *Maros megye. Útikönyv*. Csíkszereda, 1999, Pallas – Akadémia Könyvkiadó. /*Barangolás a Székelyföldön.*/
- ☞ Dégh Linda: Az egyéniségvizsgálat perspektívái. *Ethnographia*, LXXI. évf. (1960) 1. sz.
- ☞ Honko, Lauri: Módszerek az epikus népköltészet kutatásában: helyzetük és jövőjük. *Ethnographia*, XCI. (1980) 3 – 4. sz.
- ☞ Hoppál Mihály: Komikum a folklórban. Szöveg – környezet – megértés. In Uő: *Folklór és közösség*. Budapest, 1998, Széphalom könyvműhely.
- ☞ Keszeg Vilmos: A népmese előadásának módja és kontextusa. *Ethnographia*, CXVIII. évf. (2007) 1. sz.
- ☞ Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. 1. köt., *egyéniégkutatás* szócikk. Budapest, 1979, Akadémiai Kiadó.
- ☞ Szabó Judit: *Rózsa királyfi. Berekméri Sándor geryeszegi meséi*. Bukarest, 1977, Kriterion Könyvkiadó.
- ☞ Vajda András: Egy mesélő ember valódi élete. In Keszeg Vilmos (szerk.): *Specialisták. Életpályák és élettörténetek 1 – 2*. Kolozsvár, 2005, Scientia Kiadó. /*Sapientia Könyvek.*/
- ☞ Voigt Vilmos: Mese. In Uő (szerk.): *A magyar folklór*. Budapest, 1998, Osiris Kiadó.

³⁶ Dolgozatomban a Gyurgyák-féle jegyzetelési technikákat alkalmaztam (lásd Gyurgyák János: *Szerkesztők és szerzők kézikönyve*. Budapest, 1997, Osiris Kiadó).

Mellékletek

A Berekméri Ferencsel folytatott interjú³⁷ (1. rész)

- Melyek azok az emlékezetes alkalmak, amikor mesét tetszett hallgatni? Volt-e valamilyen különleges alkalom?
- Hát volt. Én mikor gyermek voltam, nem is olyan kicsi fiú voltam már 15 éves voltam konfirmáláskor, édesapámnak nagy szokása volt a mesemondás. Kiültek a kapuba négyen, ötön, s kezdték mondani a mesét. És az én személyes emlékeim azok, hogy kicsi korunkban le voltunk ülve az asztalhoz, s elmondott egy-egy mesét, de olyanokat is mondott, hogy féltünk éjszaka a rémes mesétől, amiket ő elmondott ott a boszorkányokról. Azután pedig mikor nagyok lettünk, törökbúzaszedéskor, régebb a törökbúzáat úgy szedték le, úgy levelesen, s este hántották fel a csűrben. A gyermekek csordával jöttek törökbúzáat hántani, mert édesapám mondta nekik a mesét. Kukoricafosztáskor... mindig akkor történt, mikor nagy tömegben volt, tizen, tizenötön, olyan csend volt, mint a templomban, s csak ő beszélt egyedül. S tettek fel kérdéseket is nekije, hogy aztán mi lett? Majd meglátod, hogy mi lett, mikor majd arra kerül a sor. És a mesét az öreg úgy nyújtotta, mint a gumit. Addig nyújtotta, míg elfogyott a törökbúza. Ezek voltak az érdekesebb mesemondások, s még aztán itthon is elmondott sokszor egyet-egyét, de inkább a közösségbe, társaságba szerette.
- Volt-e valami különbség téli és nyári mesemondás között? Minden évszakban mondott mesét, vagy voltak különösebb periódusok, amikor sok mesét mondott?
- Nyáron nem nagyon volt idő mesélni, mert mezei munka volt, az emberek fáradtak voltak. Azok a mesék voltak télen is, nyáron is, amikre emlékszem, s amik a könyvben is vannak. Azokat szokta ő mondani. Aztán még nincs benne a könyvben az egész, amiket ő magyarázott!
- Tehát akkor a könyvben nincs benne minden.
- Nincs, nincs.
- Volt olyan, hogy egy mesét többször mondott el?
- Hát hogyne lett volna, hát hogyha más társaságban volt...
- Ugyanúgy mondta, vagy másított rajta?
- Lehet, hogy ugyanúgy, de éppég ugyanúgy nem mondhatta, mert mikor ezt a könyvet felavatták a népházban, tettek fel az öregnek kérdéseket is. S ott kérdezte valaki, hogy eltudna még egyszer egy mesét mondani ugyanúgy, ahogy mondta? S akkor az öreg azt felelte, hogy a mese az nem vers, hogy szóról szóra mondjuk. Megvan egy vonala, s azután megyünk, más szavakkal. Így magyarázta az öreg, hogy nem lehet elmondani a mesét pontosan úgy, ahogy egyszer már elmondta, szabadon.
- Kinek mondott mesét? A családnak? A szomszédoknak? Az egész falunak?
- Szokott mondani a családban, mikor gyermekek voltunk csak. Utána már nem. De aztán a faluban is mondott. Többet mondott ő, mikor jártak dolgozni jobbra-balra, mert járt a

³⁷ Berekméri Sándor mesemondóval és meséivel kapcsolatban az eddigi kutatások még nem érintették a fia szemszögéből körvonalazódó apa képét.

vasútra dolgozni. Jártak nyolcan, tízen, aztán esténként azoknak mondott egy-egy nagy mesét el. Akkor... dolgoztak a cukorgyárban... s szombaton este 6-kor kijöttek, s jöttek haza gyalog Gernyeszegre. Aztán jöttek haton, nyolcan, s azoknak aztán mondta. Megkezdte a mesét Vásárhelyen, s hazajöttek Gernyeszegre, s még megállottak a falu végén, hogy fejezze be a mesét, úgy tudta ő színezn. Aztán szoktak ők a vasúton is. Ott csak egyes sorban lehetett ülni, örökké kimentek az országútra, körbe jöttek haza, egymás mellett kellett legyenek az emberek, hogy hallják a mesét. Úgy tudta előadni az öreg, hogy lekötötte az embereknek a figyelmét. De most... leröhögnék... nem tudom... A gyerekeknek annyi van, most a televízióban, rádióban, könyvek, egy egyévesnek annyi meséskönyve van, képes meséskönyvek vannak, úgyszólván... de mondok én egyet-egyét nekik, csak nem tudja felfogni, hogy ki volt a királyfi...

- Tehát Feri bácsi is tud mondani meséket...

- Hát tudtam. S még egyet-egyét még el-elmondok neki, olyan kicsi állatos meséket, amikre a gyermekek figyelnek.

- Sándor bácsi még mikor mondott mesét?

- Hát amikor mondtam az előbb, olyankor, és úgy emlékszem arra, hogy a gyerekek itt nyáron esténként kint játszottak a kapuba, s aztán jöttek ide, hogy mondjon Sándor bácsi mesét, s aztán az öreg elmondott egyet-egyét, ami eszébe jutott.

- Fonóban mondott mesét?

- Igen, na látja ezt el is felejtettem. Már a régi-régi világban jártak a fonóba. S mentek ők. Az asszonyok is mentek és az emberek is. És elbeszélgettek. Ott aztán mondott tényleg meséket az öreg. Ott hallgatták, akik ott voltak örökké.

- Iskolában mondott mesét?

- Iskolába nem emlékszem, hogy mondott volna.

- És a meséken kik vettek részt? Kik hallgatták a meséket?

- Hát csak ezek a szomszédok, gernyeszegi gyermekek, fiúk, hát a községbeliek vettek részt.

- Öregek is, fiatalok is?

- Öregebbek is mentek azért, s hallgatták, s a gyermekek. Általában mindenki hallgatta, mert el volt terjedve a híre, hogy mondja a meséket. Sokszor összeverődtek...

- Tetszik emlékezni olyan helyzetre, amikor a gyerekeket eltávolították a mesétől? Hogy ne hallják a gyerekek.

- Voltak olyan mesék, amelyiket nem volt egészséges, hogy hallják a gyermekek. Volt ilyen meséje. Akkor nem oktatták úgy a gyermekeket, mint most. Mostmár az iskolában kezdik el. Akkor az titok volt, azt nem is lehetett hallani.

- Olyan volt, hogy a nőket küldték ki? Hogy csak a férfiak hallgassák a mesét?

- Nem emlékszem olyanra, hogy különállította volna... de a gyerekeket azokat sokszor.

- Volt olyan, hogy kérni kellett, hogy kezdjen el mesélni?

- Volt, volt, persze, hogy volt ilyen alkalom. Vége lett a mesének, s akkor mind kérelték, hogy mondjon még egyet. Többször volt ilyen.

- Mondta magától is, vagy kellett kérni?

- Mondta magától. Hát mikor volt lehetőség, alkalom, mindig mondott ő, örökké.

- Mesemondás közben lehetett feltenni kérdéseket?

- Hogyne! Lehetett. S magyarázott, felelt, ha valami olyan dolog is volt. Az ő képzeletében volt az, hogy meg tudott magyarázni egyet s mást, s el lehetett hinni, úgy meg tudta magyarázni.

- És a hallgatóság mesemondás közben beszélgetett is vele?
- Persze!
- De a csendet és a figyelmet megkövetelte?
- Azt igen. Még a mese kezdetén mondott egy bevezetőt, hogy aki nem hallgatja meg az én mesémet, így legyen, úgy legyen. Különleges dolgokat ott elmagyarázott, azt mindig.
- A végén megköszönték a mesét?
- Hát nem emlékszem én olyan nagyon, hogy megköszönték vagy nem. Lehet, hogy voltak ilyenek, de én nem emlékszem úgy rája. Mondták, hogy jó volt, szép volt, még mikor jövünk... Ezek voltak a kifejezések.
- Tetszett-e részt venni olyan mesemondáson, ami sok-sok napon át tartott? És nem ért véget egy nap alatt?
- Nem, nem emlékszem. Mondom, az öreg úgy nyújtotta a mesét, hogy mikor akarta, akkor lett vége. Addig tudta toldani, színeztetni...
- De Feri bácsi nem vett részt olyan hosszú-hosszú meséken, hogy napokon át tartson.
- Nem, nem. Hát én amikor annyira felcseperedtem, akkor elmentem iskolába. S elmentem inasnak, s más utakon jártam azután. Csak tizenöt évig emlékszem jól rája.
- A hallgatóság hogyan helyezkedett el? Ő középen állt, s úgy mondta a mesét? Vagy hogyan történt?
- Olyan esetek voltak, ahogy mondtam a kukoricafosztáskor, hogy ő leült középre, s mindenki kellett lássa őtet, azt tudom biztosra, hogy úgy volt. Aztán ilyen más alkalomkor mindenki odaállt, hogy minél közelebb legyen, és hogy hallja, mit beszél. Kivéve azt, mikor gyalogoltak. Aztán akkor hangosan beszélt az úton, ott mellette jöttek.
- Egy alkalomkor nagyon sokan hallgatták? Hányan gyűltek össze?
- Hát attól függ, hogy milyen volt. Volt, mikor összegyűltek nyolcan, tízen. Volt, amikor még húszan is. Még felnőttek is.
- A gyerekek milyen mesét szerettek?
- Hát általában amit az öreg mondott, mind szerették. Mert tündérekről, királyokról, sárkányokról, mindenféle állatokról szólt. Úgy ki tudta színeztetni, hogy mindig érdekelt kicsiket is, nagyokat is.
- És a felnőttek milyen mesét szerettek?
- Hát a felnőttek is azt hallgatták, amiket a gyermekeknek mondott.
- Volt-e valami különbség lányok és asszonyok kedvenc meséi között? Ugyanazt szerette a lány is, mint az asszony?
- Nem, nem emlékszem úgy rá.
- Sándor bácsinak mi volt a foglalkozása?
- Hát nem volt nekünk olyan sok földünk, másfél hold, még nem is volt egy hektár, de dolgozták a papnak, az egyháznak a földjét harmadába, felibe. S azokat a földeket szántotta, vetette. Ott voltak a nagy kukoricafosztások, négy, öt szekér törökbúzáat fel is kellett vinni a papnál a padlásra, fel is kellett hordani. Aztán kellett a búzáat behordani a hombárba. Mindenesetre a részesedés olyan volt, hogy megéltünk belőle jól, volt a háznak mindég, soha nem nélkülöztünk... volt az öregnek jó két tehene, sokszor egy-egy fiatal tinót is nevelt... S aztán ez volt az ő foglalkozása, mindég kaszáltak a teheneknek, szénát gyűjtöttek, gabonát termeltek. Pénz az nem volt. Az egész pénzbevétel csak az volt, amit dolgoztak ők a cukorgyárban, dolgoztak öt, hat hetet, és volt egy-egy borjúja... de nyugdíj nem volt.
- A meséket honnan tudta?

- Én nem tudom, hogy honnan tudta, ezt már nem tudnám megmodani. Aztán még ott elképzelésből is mondta.
- Az édesapja nem mesélt neki?
- Azt hiszem, az öreg is szokott mondani. Én amikor már őt ismertem, már öreg volt, nem foglalkozott vele. De édesapám asszem tőle is hallhatta.
- Sándor bácsi hány osztályt végzett?
- Édesapámnak hét osztálya volt, azt hiszem. Abba az időbe... hát ő 896-ban született. Akkor a 900-as évek elején... akkor jártak iskolába. Az öreg tudott írni, elég jól írt ahhoz képest. Az öreg rengeteg sokat olvasott. Miután megöregedett, s már nem kellett dolgozni. Olvasott. Állandóan olvasott. Nem tudott olyan folytatólagosan olvasni, mint ahogy olvasnak, akik tudnak olvasni, hanem egy szavat kiolvasott, s a másikat, s a másikat... úgy összerakta, s sokszor elkacagta, amikor olyasmiket olvasott. Aztán lehet, hogy még könyvekből is szedett össze... összerakta.
- Hogyan mondta a mesét? Milyen szokásai voltak?
- Szabadon mondta, nem volt különleges helyzet, hogy csak így vagy úgy mondta. Szabadon.
- És ő milyen meséket szeretett mondani?
- Nála nem számított, hogy milyen mesét mond. Azt szerette, hogy mindenki figyeljen. Ha észrevette, hogy valaki elszunnyadott, akkor jó nagyot kiáltott a mesében, hogy ébredjen fel a másik. Azt mondja, te hol jársz? Hát egyhangú beszédben még a templomban is szoktak elszunnyadni.
- Mivel jutalmazták meg a mesélést? Adtak-e valamit cserébe?
- Nem. Soha semmire nem emlékszem... Ő csak mesélt.
- Itt a faluban hogyan értékelték őt? Tisztelték?
- Az öregnek még volt egy másik mestersége, hogy ő herélte a malacokat. Állatorvos akkor nem volt a faluban. És az öregnek az volt a mestersége, hogy vasárnap egész délelőtt elment a faluba, s mindenkinél herélt. Jöttek hozzá, hitták meg, feljegyezte magának, ne hagyjátok, hogy egyenek. S evvel még nagyobb tekintélyt szerzett, mert elismert ember lett belőle. S mikor ide helyeztek egy mérnököt, ő is azt mondja, hogy csak akkor figyelt fel Sándor bácsira, mikor herélte a malacot nála. Hogy né te Sándor bácsi a herélő a faluban! Úgyhogy ezen keresztül. S akkor még volt egy szokása, akkor még használták azt, hogy ha valakinek - úgy mondták - kimorjult a keze, a lába, a karja, valami kifecamodásféle volt, jöttek az öreghez. Az öreg masszírozta, kente, dörgölte, jajgattatta őket, s ecetes korpát ütött rája, s két nap múlva jöttek vissza, hogy Sándor bá, meggyógyult hál'istennek, nem fáj. Ezért se vett el soha semmi fizetést. Hát olyan közismert személy volt, mondom, azért mindenki a faluban ismerte.
- Nem szólták meg, inkább tisztelték.
- Nem mondtak róla rosszat, mert az öreg olyan volt, hogy nem provokált senkit, nem kötődött senkivel, hát olyan csendes ember volt. Ő nem bajlódott senkivel, végezte a munkáját... Még a temetésen is annyi sokan voltak, tiszta idegenek, akiket még nem is ismert... Csak eljöttek, akik ő még fiatalkorában herélte a malacokat. Még borjúkat is herélt! Mit tudom én, hol szokta meg, hol tanulta meg a meséket...
- Feri bácsi közvetlen környezetében szoktak mesét hallgatni? Tévéből, rádióból...
- Hát mikor az én leányom kicsi volt akkor Budapestről mondták a rádióban... *Jó estét, gyerekek!* Valami ilyen volt a címe. Hallgattuk együtt ugye a leánkával. Aztán most... annyi van, hát van műsor... a televízióban annyi van. Csak haragszom, hogy mért engedik

a gyermeket, hogy annyit nézze. Annyit mondom, hogy nem jó a gyermeknek kicsi korában az a sok televíziózás.

- Mikor nézik a televíziót napközben? Reggel vagy este?

- Amit tudok pontosan, mert a televíziónk el volt romolva, jött ki hozzám a gyermek, hogy nézzük meg az esti mesét. Mindig olyan pontosan jött ki, mindig tudta, hogy mikor kell jöjjön.

- Tetszik emlékezni felolvasásra?

- Mikor mi gyermekek voltunk, akkor voltak szombaton vallásos esték. Minden szombaton mentünk, felnőttek is, a pap prédikált, tartott egy szép istentiszteletet, s akkor egy-egy könyvből felolvasott egy olvasmányt. Mert az egyháznak jó könyvtára volt. S abból, azokból a könyvekből olvasott fel a pap. Miután befejezte a prédikációt. Az asztalnál. Elmondta, hogy milyen könyvet olvas, s mi az értelme, s mi figyeltünk oda. Sokszor jó, vicces dolgokat is.

- Még vannak olyan emberek a faluban, akik emlékeznek Sándor bácsi történeteire?

- Nem tudom, azt hiszem, nincsenek. Ilyen idősebbek már nincsenek. Olyan három, négyen ha még vannak ilyen nyolcvan körül. Ezek a fiatalabbak aztán már nem foglalkoznak.

- Hány éves tetszett lenni, amikor ő még mondott meséket?

- Hát ő még azután is mondott mesét, miután én elmentem, mikor volt alkalma. De én azután már nem hallottam, aztán már ki is nőttek a meséket. Tizenöt év után már a vasútnál voltam. Aztán már nem sokat zavartam itthon a levegőt.

- Feri bácsinak kiskorában lefekvés előtt is mesélt?

- Lefekvés után már nemigen mondott mesét, inkább azelőtt mondott. Mikor nagyobbak lettünk aztán ismertük a meséket már, nekünk már nem volt új mese.

- S a cukorgyárban mikor mondta a mesét, ha reggeltől estig dogoztak?

- Nem, a cukorgyárban nem lehetett, ott mindenkinek megvolt a munkahelye, még társalogni se tudtak. Nem a gyárban mondta, a szálláson. Este mikor kijöttek a szálláson le voltak feküdvé egymás mellé, és ott mondott nekik egyszer-egyszer mesét, mikor volt kedvük.

A Berekméri Ferencsel folytatott interjú (2. rész)

- Úgy tudom, mikó emlegettük, akkó 896-ba született az öreg, édesapám.

- 896-ban...

- Igen. Negyedik gyerek volt, heten voltak ők is testvérek, s ő volt a negyedik.

- S mind a hét megmaradt?

- Nem maradt meg... öt, ötön maradtak meg. S... és... a legkisebbik a... most a második világháborúba a fronton halt meg a legkisebbik testvére, a többiek is utána mind meghaltak. Most már nem él egy se. Aztán ahogy az öreg magyarázta, ötöt még fiatalon, 16-ba evitték katonának már, még húszéves se vót, s evitték a frontra, ahol összejárta Olaszországot... Annyit beszéltünk mindig a frontról... Franciaországban is vót... És miután hazajött aztán megnősült, 21-be. Megnősült, és édesanyám egyedülvaló leány vót, nem vót több testvére, s akkó ideszállt az öregekhez. Hát édesapáméknek nem vót földjek, hogy azt mondjam, hogy volt gazdaságok, valami kicsi kertek, egyéb semmi. Az édesanyámékknak e kicsit több

vót. S avval kezdtek gazdálkodni, de hát ott nem vót elég akkó, hogy megéljenek belőle, hanem... dógozták az egyház földjít résibe, harmadába. Megdógozták s szántották, vetették. Mikó... a padlásra is fel kellett hordják a törökbúzáat a papnak is. Harmadrésze az övék vót, cséplés, mindent, a búzáat el kellett csépeljék, me nemcsak ők vótak egyedül, me vót vagy hat-hét ember ott. A búzáat is felhordták a hombárba, vót cséplés... szóval ilyen vót a szerződés velek, aztán... ezekből a fődekből annyit tudott, annyi gabonát össze tudott kaparni...

...be tetszett kapcsolni?

- Igen...
- Annyi gabonát össze tudott kaparni, hogy a családnak elég vót. Ők vótak négyen a nagyok, mi születünk, vótunk hárman testvérek. A nagyobbik testvérem 22-be, én 23-ba s a kisebbik az 25-be született. Ők meghaltak, mind a kettő. És... egészen 36-ig, 37-ig én is itthon tartózkodtam, s úgy segédkeztem mint gyermek a... a mezőgazdaságba nekijek. S ők dógozgattak éjjel-nappal, s mondtam, úgy kaparták össze kicsi enivalót, egyébre nem nagyon telt. És... vót jó két tehenyük me kellett szántani, s vót tej elég, (...) (?)³⁸ annyi tejünk vót örökké, avval éltünk. És... mindegyiket járattak iskolába, mindegyikünk megcsinálta a hét osztályt, annyi vót akkó kötelező... megcsináltuk... úgy, ahogy felneveltek – nem volt különösebb probléma. Ősszel az öreg mindig ment a cukorgyárba szezonmunkára. Alkalmazták, akkó két-három hétre, egy hónapra-kettőre, mennyi vót a szezon, annyira. Ennyi pénz jövedelme vót abba az időbe. S egy-egy borjút hogyha tartottak, lett egy borjú, azt eladták. Ez vót a pénzjövedelem a házhoz, egyéb semmi. Na... és... azután amikor megváltozott a helyzet 40-be, az öreget evitték a frontra, vót a háborúba is, a második világháborúba is vót az öreg. Valahol... magyarázta Beszterce körül vótak valahol, és aztán az oroszok úgy széjjel verték őket, hogy... melyik ahogy tudott, úgy futott el. Édesapám aztán nem jött haza mer... mi el vótunk menekülve, kizavartak innen a magyarok, nemtom miér zavartak el. Gondolták jön az atombomba, hát ide dobják. Elkezdtek... Elzavartak egészen... Szilágycsehig voltunk menve. Aztán édesapámékat ott kaptuk meg az úton találkoztunk vele. Ő is csatlakozott hozzánk, levette a katonaruhát aztán velünk vót egészen végig ott el... vándoroltunk... A front előtt, aztán mikó megkerülték a frontot (...) (?) minél többet ültek, akkó a németek elfutottak, az oroszok aztán sétáltak utánok, aztán mi visszajöttünk. Mikó jöttünk visszafelé, oan kellemetlenségeink vótak... mer a magyarok is rosszul viselkedtek a románokka annak idején, s most mikó jöttünk vissza, védtelen emberek... Én gyermek vótam még akkó, olyan jó fiúcska, húsz év körül... és velünk is a tehenyüket evették, szekeret, mindent, zsebredugott kézzel jöttünk haza. Aztán azután telt egy pár esztendő, az öreg szerzett két tehenet, megint folytatta ugyanazt a munkát, amit... amit végzett azelőtt. Amíg jött a kollektivizálás, aztán ott járt a kollektívbe... Aztán az öreg járt a kollektívbe, szeretett dógozni, s társaságba szerette... ott aztán magyarázott mindent nekijek, meséket, ezt-azt... szerették az ilyeneket...
- Meséken kívül még mit?

³⁸ Jelmagyarázat: (...) (?) = olyan szó vagy szócsoport, amely nem világos a hanfelvételekről. A következőkben is több helyen fogom használni.

- Hát amit előadott (?)³⁹, aztán még tudott az öreg hozzá is adni az élethez, egyet-egyét kitalált, s ezek (?) meghallgatták. És... azután a kollektívó kapott e kicsi nyugdíjt, ő még dógozott a (...) (?) is a régi világba, s onnan is kapott e kicsi nyugdíjt, s a kollektívó is kapott, s oan már hogy... s aztán kapott édesanyám is e kicsi nyugdíjt... Abbó éldegéltek. A kollektív adott nekik kerthelyiséget, kicsi gabonát... kaptak belőle, me más dógozta meg, és... abbó éldegélt aztán egészen 96 esztendeig... édesanyám 90 vót, mikó meghalt. Akkó jó, örvendett, me nem vót semmi feladatja, s kapott vagy 900 lejt, az elég jó vót abba az időbe... s nem vót igényük, s a ház körül minden megtermett, tartottak disznót, ezt-azt, a 900 lejjel tudtak jól gazdál... Jól vótak aztán egész végig. Na... aztán mosmár nem tudom, a mútkor elmagyaráztam, mikó jöttek a cukorgyártól hazafelé, elkezdte a mesét Vásárhelyt, s egész hazáig tartatt, még állattak meg a falu végin me nem lett vége... úgy tudta ő a mesét húzni, ahogy ő akarta pontosan.

...S aztán tessék kérdezni, me egyebet má nincs mit mondjak aprólékosan, azt, hogy jártak az erdőre, dógoztak? Télen... mindig vágták a fát? Amit kaptak, abból... abbó tüzeltek? S mondom? ...Munkábó éltek akkó is, de... azé tessék elhinni, hogy... nem tudom, hogy számárságot mondok, pedig az én véleményem az, hogy bódogabb emberek vótak, mint ma az emberiség. Az embernek nincsen igénye, boldog – ha megvan mindene. Ha van igénye, sohase tudja kielégíteni, s örök hétig kapkodik, fut, idegeskedik, nem aluszik, s rágja a belső részit az idegesség. Akkó nem vót stressz... jártak a fonóba az asszonyok télen, ők is mentek a fonóba, ott beszélgettek, mesét mondtak, viccelődtek, jó nagyakat tudtak kacagni. Mára nem lát embert, akit lelki bő tudjon kacagni, még ha elmegy ilyen színházba vagy valamilyen kabarémsorba... még ott mondnak egy-egy szót vagy még az ember elmosolyogja, de ahogy ők tudtak kacagni, nem is tudunk, nem is tudtam már én se má... nekünk is az életünk e kicsit nehezebb vót gondokkal. Jól vótak ők a maguk... vót mit egyenek, vót e kicsi ruhájuk, vót melegék... s dógozgattak. Nem láttak nagy vizeket, nem is tudták, hogy hol a nagy víz, vagy hol esett az eső, hol vót sár... csak a falut tudták, s elmentek Vásárhelyre vagy elmentek Régenbe, s az vót az egész kirándulások, egyéb semmi. Se a tengerpartra nem mentek, se a hegyekbe, sehova se, se külföldre. Éltek – mondom – boldogan. Tudtak kacagni... Igazán... Így elmagyarázta nekem sokszor édesapám, hogy régebb világba, régi házakba nem vót kémény, hanem elől is vót egy szoba, s hátul is vót egy szoba, és a közbelsőt pitvarnak nevezték, oda le vót tapasztva egy nagy... nyomorúság fábó, s oda jött be a füst mind a két házbó, s ott aztán ment ki egy deszka két kéményen a füst a házbó, nem kéményen, sehol, kiment abba a... nem tudom, hogy hívták, elfelejtettem aztat a nyomorúságot, abba... és abba aztán szívódott el a füst. A pitvarba az az az vót a dísz a háznak vagy oda ment ki a füst. Aztán én... falak mikó vótak, bedugták a kéményt, a kürtöt ahonnan jött ki a füst a házbó, s akkó olyan füst lett, hogy a csíp... a szemeket csípte ki mikó benn vótak. Tetszik érteni? Télen vót ez, aztán nem tudták, hó van füst, mind megkapták, s aztán azután röhögtek, hogy... (...) (?) Mittudomén milyen élet vót akkó. Tudtak játszani a macskáva, kicsi macskáva, azt is tudták kacagni, nem mind máma hogy... Igaz, hogy az élet is fejlődött, me

³⁹ Jelmagyarázat: (?) = a kérdőjel előtt álló szó vagy szócsoport csak sejtés, hisz a felvételeken nem hallható minden szó tisztán és egyértelműen.

- ilyen a világ na, nem lehet ott összehasonlítani. Ők szoktak menni minden tavasszal tutajozni. Nem tudom, a mútkó mondtam?
- Nem. Ezt nem.
 - Na ebbő is kerestek jó pénzeket kerestek. Minden tavasszal mikó nagy vót a Maros, vagy ment a hólé el, akkó mentek fel, Peteléig lehozták a romának a tutajokat, a gerendákat, egy pár gerendát, ott aztán ők elmentek, összekötöztük, tíz-tizenöt gerendát, és... vitték egészen Zámig, egészen le, majdnem Aradig mentek az öregek. És...
 - Tehát Zám?
 - Kérem?
 - Zámnak hínak egy falut vagy várost ott Arad vidékén.
 - Jó, jó, tehát csak ennyi, hogy Zám?
 - Igen, mast is úgy híják Zám, a menetrendben is úgy van beírva.
 - Nem hallottam még róla.
 - Igen, igen. Aradtól vagy nem tom 20-30 km-t fennebb, de valahol azon a vidéken, me addig mentek le, két hétig mentek el, mikó elindultak, akkó két hétig odavótak a tutajra. Aztán az úgy vót a tutajozás megszervezve, hogy tizenkét tutaj ment egymás után, annyi ember, s akkó vót egy felelősi érték, aki felelt az egészér, és aztán vót az egyikre feltéve egy nagy láda, s abba vót az élelem s az ital, s abba minden, vacsora, mikó megálltak valahol, főztek, ettek, s aztán... aludtak, ahol tudtak, me hideg tavaszi reggelek vótak, aztán jó pénzeket, nagyon jó pénzeket kerestek, hát akkó még nem vót vasút, szóval nem vót olyan nagy vasútszállítás, a személyvonatok vótak me ők azzal jöttek haza mindig, de a zömét a fának úgy olcsóbbra került a vízzi szállítás mind a tutajozás... mind a... vasúti szállítás. Aztán egyszer... sokszor megjárták kétszer is Zámot, jó pénzeket kerestek ott, de hát ez már az én időmbe nem vót, ez má harmincas évektő má nem vót a tutajozás... Vót harmincba? Há lehet, 35 körülig ment a tutajozás, többet nem vót már, ment a vasút, nem.
 - S itt a faluban még állatorvos is volt, nem?
 - Vót, hogyne. Hát a... ezek a tutajosok a falubó vótak (...) (?) Állatorvos akire én visszaemlékszek... pontosan... hát abba az időbe nem tudom, ha vót állatorvos itt a faluba... vagy vót? Tudom is én, nem emlékszek réája.
 - De valami ilyesmit is csinált, nem? A faluban?
 - Jaj, édesapám ő szokta herélni a malacokat. Ő szokta az egész faluba (...) (?) S ő járt aztán s herélte az egész malacokat a... amiket ott hízlaltak fel az emberek. Azt járt tényleg, há vót olyan vasárnap, hogy harminc-negyvenet herélt ki, csak vasárnap ment, s kapott mindegyikér 1 lejt... Úgyhogy... dógozta az életét, az igaz vót... még borjúkat is kiherélt... ökörnek. Nem tudom, hol tanulhatta meg, micsinált, de ezt... ezt végezte örök hétig. Nem vót ilyen állatorvos, egészségügyi technikus (?), ilyenek nem vótak akkó, csak aki herélte a faluba a... malacokat.
 - S vajon mikor tanulta meg a meséket?
 - Kérem?
 - A meséket vajon mikor tanulta meg?
 - Hát ezeket... A nagyapám is szokott mesélni, csak amikor én fel... visszemelelszem, má idős vót, má ki vót... hogy is... De nagyapám inkább hazudni szokott, nem mesélni... Olyan mesét mondott hazugságbó... Me a mese általába

csak mese, nem igaz történet, de ilyen ember olyat ki tudott gondolni magának, hogy elbeszélte, s elhitték az emberek, hogy igaz vót. Aztán édesapám még mittudomén hol tanulta, meg hol szedte fel ő is, de az öreg szépen tudott mesélni annak idején... szépen, szépen, mondom, hogy törökbúzát leszedtük, s kellett vigyük a paphoz, ott a nagy csűr vót. Ott kellett felhántani, este, és ott reggel vót... Az egész vidék, szóval az egész környékről mindenki jött fel hántani, me Sándor bá mondja a mesét. Me oan meséket mondott, amíg a törökbúza elfogyott. Mikó elfogyott a törökbúza, vége lett a mesének is. Olyankó szokta ő mondani... hanem... Amikó járt a gyárba, ott is mesélt, mondta, s nem tudom, aztán még itthon is...

- S körülbelül hány éves volt, amikor elkezdett mesélni?
- Hát én már azt nem tudom. Én harmincas évekre emlékszek vissza, s akkó nekünk má mondta a meséket, gyermekeknek.
- S vajon akkor az édesapjától tanulta őket?
- Hát az édesapjától tanulta, s még másoktól is szedett ő fel, itt jobbra, balra, vót a katonaságba is vót... valami rokonságnál Pesten? Nem tudom honnan szedegett össze ezeket a meséket, de hát sokat beszélt, de még ő is tudom, hogy tett hozzája... valahol olvasott is valamit, s akkó kiszínezte, hogy ne... ne hasonlítson... kijárta az ő esze, hogy ne a Benedek Elek meséit mondja el, hanem... A címe ugyanaz vót, s a történetek másak, mit tudom én, honnan szedte össze. valahogy ilyen formán. Me még olvasott meséket is mondott ő el, csak nem úgy, ahogy olvasta. Me úgy emlékszem, hogy olvasta a meséket, mikor már... ő rengeteget olvasott édesapám már, mikó... nyugdíjba jött aztán már könyvtárbó nyolc-tíz könyvet hozott, s elolvastatta, s vitte vissza. Mindenfélét össze-visszaolvasott.
- S mikor mesélt a legtöbbet? Akkor, amikor öregebb volt, vagy...
- Mikor fiatalabb vót...
- Mikor fiatalabb vót.
- Mikor már öregebb lett, a kollektív megalakult, a negyvenes... 45-6-ba... a 60-as évekbe akkó már vége lett minden ilyesminek. Má jöttek a rádiók, jöttek a televíziók, felvilágosodott az emberiség, vót más szórakozás, nem kellett a mese.
- S ez a fiatal kor mit jelent? Körülbelül hány éves volt, amikor a legtöbbet mesélt?
- Körülbelül ötven évig el. Ötven éves lehetett, igen.
- S vajon hány éves volt, amikor elkezdett mesélni?
- Azt már nem tudom. Nem tudnám megmondani. Mikor má mi felcseperedtünk, s emlékszem vissza, már tudom, hogy mondta a meséket.
- S amikor Feri bácsi még kicsi volt, akkor így, itthon, lefekvés előtt például mondott mesét?
- Sokszor mondott, persze, hogy mondott. S aztán sokszor olyanokat mondott, hogy látta hogy szunnyadunk el, úgy megfacsarta a mesét, hogy rögtön az ember... figyelmesek lettünk, már nem voltunk álmosak. Tudta... Aztán azután miután eljött az idő, hogy el kellett aludni, aztán akkor aludtunk (?). Sokszor mondott esténként mesét. Sokszor.
- De Feri bácsinak még van testvére, nem?
- Meghaltak. Voltak, mondom, hogy 21-be... nagyobb vót, mint én egy évvel, s a másik kisebb kettővel. Voltak... A nagyobbik meghalt harmincéves korába...

- Fiatalon meghalt, férjhez ment, lett egy kicsi leánkája, s meghalt. Aztán... ez is megviselte őket akkor, annak idején. 50-be halt meg, 52-be, 53-ba a testvérem.
- És a közösségben, itt a faluban, hogyan ítélték meg őt?
 - Há mostmár azt mondják, hogy az öndicséret, öngyalázat. Hát én nem akarom az öreget dicsérni, me... valahogy nem, de... szerette mindenki, jobban, mind engem... Má ugyan én a vasútná vótam, s e vótam menve reggel mentem, s este jöttem, a velem egykor... lévő gyermekkori barátok, azokkal jól vótam, jól vagyok, amelyik még él, de má ezekkel a fiatalokkal én má nem... (...) (?) de az öreg, mondom, hogy ennél is ismert vót, me... a herélésér és a mesékér is, és... nagyon jól tudott... alkalmazkodni az emberek között. Há régebb vót úgy, hogy a... vasárnap, itt ahol van a sarokon az a sárga ház, az ott vót a gyülekező, oda gyűltek össze az emberek, mindenki oda gyűlt össze, ott vót kugli, a fiatalok kugliztak, ott vót kocsmá, akik a... mentek ittak, oda gyűltek össze, ott az úton akkora dumát lecsavarodtak (?), hogy ott is beszélgették a meséket, s akik reá támadtak, hogy mondja valamit, mondja. Aztán az öreg megmondta, s akkó ott hallgatták. Hajlamos vót ő erre, hogy előadja. ...Így értékelték, s mondom, ezér is, hogy járt herélni, mer mindenkihez ment, s mindenkinek jól esett, hogy evégezte, s jó vót, s nem lett semmi (...) (?) s szorultak reája, s ezé tisztelték, s másként is, nem vót olyan, hogy... há népszerű ember vót a faluba.
 - Tetszik-e tudni mesélni valamilyen történetet róla, tehát mondjuk, hogy... valamire, amire még vissza tetszik emlékezni, hogy ez történt, vagy...
 - Hogy vele, hogy történt...?
 - Igen, hogy vele mik történtek, bármit, ami...
 - Hát én nem tudnék... megemlítettem, hogy meghalt a testvérem, az megviselte őket, jó pár évig a kicsi leánkát ők nevelték fel, itt nőtt fel nálunk, más egyebet nem tudnék én, a mindennapi munkát, a mindennapi eseményen kívül... Esetleg... de nincs olyan különös valami, amit érdemes legyen... lejegyezni. Nem vót, há olyan egyhangú élet vót az egész végig, nem mint máma, hogy állandóan... futunk s híresztelünk. Se nem gazdagodtak meg, se nem szegényedtek el, mindenki úgy élt, ahogy tudott, ahogy elindult, úgy élte le az életét.
 - S akkor ő egy jókedélyű ember volt, igaz?
 - Az igaz, aztán (...) (?) hát... miután leírták, a könyvet kiadták, mikó vót a bemutatás itt a kutúrházba, az egész falu ott vót, rengetegen, én csodálkoztam, hogy annyian elmentek erre a... má olyan ünnepélyszerűség vót, szépen meg vót szervezve, az egész falu itt vót majd nem. S aztán úgy tették fel neki mindenféle kérdéseket, már így a mesékről. Valaki feltette a kérdést, hogy Sándor bácsi, egy mesét el tudna mondani kétszer egymás után ugyanazokká a szavakká? Há hogy... – az öreg mondta – há hogy gondolsz ilyent? Hát a mese nem vers! – azt mondta az öreg. De olyan jól... összetalált ez a szó, hogy a mese nem vers, hát azt nem lehet elmondani szóról szóra ugyanúgy...
 - S még miket kérdeztek ott tőle?
 - Há mostmár igazán nem emlékszem vissza olyan pontosan, de... ezt megjegyeztem jól, hogy azt mondta az öreg, hogy a mese nem vers, hogy mondjuk szóról szóra... Hát mit tudjak még mondani, nincsen úgy... má múltkó mondtam sok mindent, lehet, hogy megint megismételtük, de...
 - Esetleg fényképek vannak-e róla meg az életéről?

- Nincsenek...
- Nincsenek fényképek?
- Nincs, akkor nem csináltak fényképeket, még nekem sincsen csak mikó vasutas lettem akkó csináltam az első képet magamról. Csináltattam, me kellett oda bé... 42-be... addig nem vót se buletin, se fénykép, semmi...
- S mik azok az emlékek akkor vagy bármilyen tárgyak, amik rá emlékeztetik Feri bácsit? Például az a piros könyv a meséivel.
- Hát... megvan még ez a tárgy (gereblyeszerű mezőgazdasági eszköz)... ezt még ő csinálta, s én is használom itt egyedül, mikor eszembe jut ő vót, meghalt, el van porladva s ez még mindig áll a sarokban, a tárgyról jutott eszembe. Hát ugyebár tizenkét éve, 92-be volt, tizenöt éve, hogy meghaltak már, valószínű, elkallódott minden, ami vót, nincsen semmi, ugye nem is vót ki tudja, egyszerű dógok vótak ott.
- S még idős korokban se készült róluk fénykép?
- Hogy?
- Még idős korokban sem készült róluk fénykép? Tehát fénykép nem készült róluk egyáltalán...
- Nem, nem vót, egyáltalán nincs. Nem is tudam azt, hogy a könyvbe le van fényképezve az öreg... hogy aztat Judit, aki csinálta a könyvet, az fényképezte le, vagy honnan kapta, me olyan öreg vót már akkó, mikó az a kép... azt a képet csinálták. Én nem emlékszek, hogy neki lett vóna. Má édesanyámnak vót egy képe, a leántesvére még csináltatta mikó leán vót, s ketten le vótak fényképezve, de azt el is vitték magokkal, nekem nem vót belőle.
- Gernyeszegezen volt-e más mesemondó is?
- Én nem tudom, én nem emlékszek réája má... azelőtt lehet, hogy vót, de amiután...
- Vagy most esetleg van-e...
- Nem hiszem, hogy legyen. Hát most mond mesét a televízió eleget, meg a gyermekeknek is annyit mond, hogy igen sokat ott mindenféle se nem ember, se nem állat figurákat mutogatnak ott, még, még mérges vagyok, hogy nézik azokat a semmi figurákat... nem is tudom, mire valók azak, mér adják azt. Se nem állatok, se nem emberek... hülyeségek az egész.
- Akkor manapság azért nincsen mesemondó, mert vannak a tévében a mesék...
- Há biztos azér. há nincs is szükség, s nem is vóna az emberiségnek türelme még beszélgetni se, nemhogy mesét hallgatni. Még beszélgetni se nincsen, egy-két-három szó, üzleti tárgyak, s többet nincs mit beszélni, me mindenki végzi a dógát s a baját. Meg van változva, más lett a világ, hát amikor bekerültem a vasúthoz, 42-be, 62-be vettem magamnak biciklit, igaz, hogy csináltam a házat, kellett a pénz, mindenre, 62-be vettem biciklit, akkó má negyven éven fejjül vótam. S máma a gyermekeknek van, háromévesnek, ötévesnek, tízévesnek... há hol vagyunk attól, hol vagyunk attó az életkortó, mikó mi éltünk le gyermekek, amit a mai emberek élnek? Úgyhogy nem kell (...)(?) ...Na még mit mondjak, má hazudni nem akarok! Én egyáltalán nem, nem szokásom, nem is szoktam hazudni...

A Berekméri Ferencsel folytatott interjú (3. rész)

- Ott vótak sokan egy terembe, két sor állt, én is vótam ott, s aztán egy váltás mindig aludt, s a másik dógozott, s úgy kergették egymást. Nem jöttek haza minden... Aztán ott is kínozták az öreget, hogy mondjon mesét, s egyszer-egyszer akkorákat kiátott, hogy felzavarta az egész alvó társaságot. Akkó csak haragudtak, akik nem akarták a mesét. A másikkok vele tartottak... Ilyen, ilyen vicces dógok történtek. Aztán... me az érdekesebb az, hogy édesapám dógozott a cukor... a régeni keskenyvasúton, ott fenn a Herbusnak nevezték azt a vállalatot, há valami zsidó vállalat vót, az övéké vót a vasút egészen ki ott Libánfalva, Laposnya felé, hordták be a fát, s édesapám dógozott ott mint pályamunkás a vasútná. Azér kapta a nyugdíjt ő. Nem állandóan, hanem mikó itthon nem vót munka, akkó állattak össze hárman egy ilyen... elmentek fel, s dógoztak a vasúti munkába (...) (?) oda jöttek, leszedték, s így járt, nem vót alkalma... És ott mind románok közt... dógozott az öreg. Tudott e kicsit, de keveset tudott ő románul. De amennyit tudott avval is úgy reá tudta azokat az... Annyit emlegette Floreat, Ioant, mit tudom én, kik vótak, hogy teljesen a kedvekbe tudott jární azaknak. Azak is ott aludtak vel egy ilyen dormitorba, vagy hogy mondjam, magyarul nem is tudom. És... nem tudom, hogy hogy híresztelték el, hogy az öregnek van ördöge. Olyan dógokot csinált ott s mondott, hogy azok a hegy románság ehitték, hogy neki van ördöge. És... nekifogott az öreg, magyarázott többször, hogy megijesztette őket, me féltek tőlle ebbő a szempontból. S ez igaz vót, hogy itthon csinált egy olyan táncoló babát, hogy húzta a cérnával, s ott táncolt... nem tom, tetszett olyant látni?
- Igen, Igen.
- Popondekli pappírba szokták, én is csináltam a gyermekeknek. És azt szépen megfestette tiszta feketére, s felakasztotta a fejihez, magának a fejihez. És mikó elaludtak ezek a romának, kezdte ráncikálni a bubát, s köhögött egy nagyot s akkó megébredtek attól... Vót, vagy négyen vótak, meglátták, megijedtek, hideg télbe kifutottak mind a hóba, úgy megijedtek tőlle. S nem akartak visszamenni, az előmunkás, az vitte vissza őket, aztán az öreg többet soha nem foglalkozott ilyesmivel, me biztosan istenesen összeszidták, hogy úgy megijesztette őket... Ezek úgy tudták, hogy neki van ördöge, nem tudom, miket csinált ő ott, de ezzel, úgy megijesztette, hogy éjjel, hideg télbe kifutottak a házbó mind az egész. Ezt elmagyarázta sokszor... Aztán... azután béültünk, s többet nem foglalkozott aztán ördögös dógokkal. Aztán mondom ott... ott vót egy balesetje is neki a pályakocsi megnyomta így a hasát, vót akkó emlékszem már, visszaemlékszek reá gyermek vótam, járt az orvos hozzája itthon, kezelte, mind e vót keseredve, hogy elpusztul, me összenyomta a hasát a pályakocsi. Aztán helyrejött aztán, még ment azután dógozni. Még vagy három hónapig mind az ágyba ült, hát ez mikó lehetett? Negyven év körül lehetett, negyvenkettő... Ez történt vele ott fenn a...
- S gyalog Vásárhely és Gernyeszeg között hány órát jöttek?
- Hát biza három órát biztos. Kint a nagyállomástól még többet, hármat s felet.
- S akkor egy mese körülbelül mennyi időt tartott?
- Hát amilyen mese vót, de mondom, hogy addig nyújtotta, ameddig ő akarta. Nem lett vége a mesének. Hazáig elnyújtotta (?), s akkó aztán befejezte itthon.

- S mesélt gyerekeknek is, nem?
- Hát a gyerekeknek is mesélt, de nem... nekünk s ahogy mondtam, mikó vótunk törökbúza hántani, oda gyerekek gyűltek össze, sok, s ott aztán mind tátottszájjal hallgattuk. Az öreg aztán úgy kiszínezte, szépen, s... hogy mondjam magának... mi hittük is majdnem a mesét, nem csak hogy na... duma. Még hittünk is belőle valamit, a képzeletünkbe úgy élt a mese, minha valakivel megtörténhetett vóna, vagy megtörtént. Mer úgy adta elő az öreg a mesébe is a.... a beszédjük, vagy mittudomén az ember el kellett, hogy higgye. Ment a királyfiú, s csinált tüzet a fa alá, s boszorkány a fa tetején kiátotta, hogy juj, hogy fázom! Gyere le, ha fázol! Ezeket mind úgy gyermek ésszel felfogtuk... S nem megyek me félek a kutyátó, s... me vót kutyája neki, a királyfinak, szóval ilyen, így adta elő, s akkó lejött, aszonta, hogy ledobok egy szál haját, dobd a kutyának, me akkó megismer, s akkó körbe (...) (?) s aztán az lejött, s mittudomén micsinált. Vitte a királyfiút, s a kutyát is el...
- Feri bácsi szokott mesélni az unokáknak?
- Ki?
- Feri bácsi. Az unokáknak...
- Persze, ezeknek is, de ezek a gyermekek már... van nekem dédunokám, nem az unokámnak, a dédunokáim vannak négy. Kettő, s a másik unokámnak megint kettő. És azok... a nagyobbak, me ezek még kicsik. Csak má az egyik másod, harmadikos, a kicsi, a leánka most mejen elsőbe. Azoknak... nem is a mese érdeklí őket, hanem a történet, hogy magyarázzak el történetet, ami má velem megtörtént, azt szeretik ők. És... tényleg olyat mondok, ami igaz történet vót, nem... nem hazugság.
- Akkor Feri bácsi igaztörténeteket mesél.
- Igen. Hát... nem tudom, hogy még nyújtsam a beszédet én is? De most vótunk kirándulni Szová... Vármezőn. Az egész család majdnem ott vótunk. És... a kicsi erdőbe mentünk ki, aztán ott... Na lássátok az erdőt? Igen! Így vót, mikó gyermek vótam. Ilyen erdőbe mentem nagyapámmal – s ez igaz vót. Vagy ementünk... ropták a fát az erdőbe akkor... mentek ki az erdőre, az erdőpásztorral meg vót beszélve, a grófé vót az erdő. (...) (?) a gróf az erdőbe, a sáromberki grófé vót. Kimentek nappal s (...) (?) És... aztán magyaráztam nekik, hogy nagy hegyen (...) (?), s ez igaz vót. Én gyermek, kicsi gyermek vótam, olyan tizenkét-tizenhároméves forma, és... a hegyen fel... mind a két tehénfogatot eléfoglák négyesbe, s úgy húzták ki a hegyen. Engemet ott hagytak lenn, az erdő közepibe, a... a nagy hóba. Fetettek a szánnak a tetejire, me szánnal vótunk. Maradj itt, azt mondja, nekem nem kell jönni még oda... aztán – mondom a gyermeknek – abba a sötétbe, abba nagy erdőbe, ott hagytak, kellett várjak, hogy én hogy féltem, ha lehullott egy falevél az erdőről már... a fákról már rögtön megijedtem. Aztán vártam, amíg visszajöttek, hogy hogy örvendtem, mikó jöttek vissza. Na ilyesmiket kell magyarázzak nekik el. S ezek... igaz is vót. Olyat mondtak (?), hogy ne merüljek a nagy hóba, s aztán a második szekérral jöttem fel, vagy szánnal, nem szekérral, me szánnal hoztuk a fákat (?).
- S akkor meséket már egyáltalán nem tetszik mesélni?
- Hát ilyen... apró kicsi meséket mondok nekijek... meg szegény ember, gazdag ember, akkor...

- S olyan mesét, ami meg van írva abban a könyvben...
- Azok mind hosszú mesék ezeknek a kicsi gyermekeknek...
- Olyanokat egyáltalán nem tetszik mesélni?
- Nem is tudnám asziszem elmondani úgy, pedig elolvastam többször, s hallattam, de nem is tudnám elmondani nekik. Úgy...
- Hát úgy nem, de mondjuk lerövidítve vagy...
- Nem tudom, el is felejtettem őket már, úgyhogy... s nincs is kinek, s nincs értelme azér, hogy mondjam, há kinek mondjam el? De vannak ilyen kicsi apró mesék, amíg nem unják meg a gyermekek, s hallgassák...
- S nem tetszik elmondani nekem egy olyan mesét, amit mondjuk még tetszett hallani Sándor bácsitól?
- Nem tudnék elmondani olyan mesét. Hát az... olyan mesék... hát azok órák hosszába kerültek, nem lehet elmondani, nem is vóna türelmem elmondani... De van ott abba a könyvbe is, van egy pár olyan mese, amelyiket én is tudom, s a vonalat ismerem, de azok hosszú mesék... nem...
- Több órát tartanak?
- Nem, nincs türelmem hozzá elmondani... Nem vállalkozok rája...
- És Sándor bácsi rövid meséket nem mondott egyáltalán?
- Nem emlékszek rá, neki mindig oán meséi vótak, amik... amik jó hosszúk vótak, de lehet, lehet vótak rövidebbek is, nem emlékszek pontosan... (...) (?)
- S ő is mesélt azért igaztörténeteket is, nem?
- Hát azokat má nem meseként adta elő, azokat elbeszélte ő... a fronton mik történtek, sokszor elmagyarázta, hogy... vót neki egy mondókája, többször elmondta, hogy... gyerekkorban hallgattam, hogy... pedig ezt azt mondjuk mi, hogy hazugság, pedig ő esküdt, hogy ez igaz vót! Vagy... az egyik barátjával jöttek haza a leányoktó valahonnét, magyarázta, honnan... a kastély előtt mekkora nagy kutya, feket kutya vót, hogy akkora szája vót, ott féltek, pedig már katona vót, s ő kivette a bajnéatot (?), a barátjának odaadta, annak a tokját, hogy... aztán magyarázott ilyeneket, hogy... jöttek, s jött a kísértés, s akkó mind a láboknál járt (?) akkor éjjel, s ők hogy féltek, s akkó azt vette észre, hogy (...) (?) felemelkedett a fején a haját (?) ...ilyesmiket na... egyszercsak kiállott egy akkora ember, hogy nem láttuk a feje tetejét, csak kettőt lépett a faluba, s má végig vót a falun menve, s ők hogy féltek, s bémentek egy házhoz, s... Ilyeneket magyarázott az öreg. De elmagyarázta, hogy hogy jött a kísértet, hogy ment el, s ők hogy féltek... Úgy adta elő... s ez (...) (?) többször emondta, hogy ez igaz vót. Mosmá mi kacagjuk, me nem vót igaz.
- Vicceket is mondott?
- Nem, nem emlékszek, hogy szokott viccelődni... nem...
- De azért humoros ember volt és...
- Igen, igen...
- Böbeszédű is volt úgy amúgy itthon is?
- Vicceket nem mondott, nem emlékszek én rája, hogy vicceket mondott vóna.
- Itthon böbeszédű volt? Sokat beszélt? Sokat mondott? Mindenkiel szóba állt...
- Igen, sokat mondott... magyarázott sok mindent.

A Szabó Annával folytatott beszélgetés

- Arra vagyok kíváncsi, hogy mikor mesélt, hol mesélt... mindenre, amire tetszik emlékezni.
- Mint gyermekek, akkor már itt lennebb laktak, ahol a fia lakott. Ő mint gyermek, itt nőtt fel a falu végén, pont az én édesanyámnak a szomszédjába. De má ugye én arra nem emlékszem, me a... úgy tudom, hogy pont 900-ba , 1900-ba született, me együtt jártak édesanyámmal iskolába. Úgy tudom, hogy mondta. S akkó azután mint gyermekek... de az öreg, az ő apja is olyan nagy mesemondó vót. A Sándor bácsinak az apja.
- S ő is? És Sándor bácsinak az apja is mesélt az egész falunak?
- Nem, nem, nem, csak így mint gyermekek, szomszéd gyermekek mi kiültünk, úgyhogy Sándor bácsi elnősült innén a feleségihez, s azé laknak ott lennebb. Úgyhogy én mint gyermek, őket is hallottam, me azelőtt mentünk törökbúzáat hántani esténk..., me úgy szették le hajasan a törökbúzáat, s akkó mentünk hántani, mentek a szülők is, vitték a gyermekeket is, s amég hántottak, mondta a meséket.
- S akkor tetszett hallani Sándor bácsit is, és Sándor bácsinak az apját is...
- Az apját is hallottam. Igen. Most is látam még az öreget, úgy hívták, Lidi Gyurka, me Berekméri Lidi Sándor néven vót itt Gernyeszegen. Berekméri Sándor... Úgy a Lidi az egy melléknév vót nekik. Me általában...
- Mit jelent az a Lidi?
- Nem tudom, mit jelenthetett... (...) ⁴⁰ Nem éppen (csúfolónév), ez vót a... mint például ahogy vótak János bácsinál, ő is Berekméri János, de máskülönb Gernyeszegen Felkencsi János, azt mondják neki. Semmi értelme, persze, mint Jancsi –János, nem tudom, há azt még az ősektől maradt ezek a melléknevek. Na. Úgyhogy... Mit mondjak rolla... olyan közelebbről, hogy állandóan nálluk legyek, nem vótam, de a meséit hallgattam, s...
- Hány éves tetszett lenni, amikor tetszett őt hallgatni?
- Hát hány éves... tíz, tizenkettő, ilyesmi. Gyermekek. Mint gyermek, úgy hallgattam. Hallgattuk. Mondom, akká hol vótunk, vagy ha elmentünk valahol a mezőre, s kellett várni, hogy... mint például a grófnál, hogy kis részibe a szegény emberek kaszáltak, s akkó várták, hogy a nyíllakat osszák ki az embereknek, addig leültek egy csomóba a földre, s... egy porció = nyíl, egy darab föld. Egy darab föld. S azt amég kiosztották... nem olyan nyíl, bocsánat, me gondolod... amíg kiosztották, addig leültek úgy az emberek a föld végibe, s ott is Sándor bácsi mesélt. Olyanakat, hogy kacagta mindenki, hogy milyen, milyen... hogy is találja, me ő, csak ő találta ki.
- Miket mesélt?
- Hát például... nem tudom elmondani, hogy mit, amiket itt ebbe a könyvbe is, amik vannak ilyen... olyan hosszú mesét, hogy ha egész nap mesélte, s nem vót vége. Olyan hosszú meséket mondott. Akko még arra emlékszem, hogy édesanyám mondta, mer divat vót itt Gernyeszegen a tutajozás. A Maroson eresztették le a... Nem tom, tetszett hallani errő a szóró, tutajozásró? Akkó kellett legyen egy, aki vezette a tutajt, s egy kellett legyen hátul, aki a tutajt irányította a farkát. Úgy

⁴⁰ A másik női hang Szabó Anna leányáé. Ő is a szobában tartózkodott a beszélgetés ideje alatt. Még többször meg fog szólalni, de azt nem tartom fontosnak lejegyezni.

mondták a farkát a tutajnak. Akkor édesanyám mondta, hogy vótak tutajozni. S Sándor... egy purdé, egy cigánypurdé vót neki, aki a hátulsó, úgy mondták neki, a hátulsó, s azt mondta édesanyám, hogy kiált... mondta a purdénak, hogy ügyelj Jóska! me nem is, me román gyermek vót, s ő nem tudott románul, s akkó mondta, hogy ügyelj te! – félig magyarul – mert ne dugd a lábad... nu punyé lábad a vízbe, me máré pésté hámm! Ezt annyit emlékszem, hogy édesanyám... De hogy kacagtuk, hogy ez milyen... se románul, se magyarul. Egyebet... rendes szegényember vót, de rendes ember vót, míg szolgáltam itt a papéknál, Nemes Árpád vót itt valamikó... nem... sokáig, s ő dógazta a fődeket, s mindig mondta a pap is, hogy milyen rendes ember, hogy az egy cső törökbúzával hogy osztokadtak, nem vett vóna el egy világér... Úgyhogy rendes emberek vótak, s három...

- Akkor szerették a faluban...
- Szerették. Három gyermeke vót, két lánya, és ez a fia. A két lány meg van halva.
- S mikor mesélt? A napnak melyik időszakában? Reggel, este, délben...
- Hát amíg fiatal vót nem... inkább este mesélt már, amég fiatal vót, dógazott. A mezőn is, s nem tom, talán még ejsze a vasútná is, nem tudom. Me ha lehet, hogy a fia mondta má... mondom nem álltam olyan legközelebbi kapcsolatba vellük, hogy minden nap nálluk legyenek, nem nem tudom. (...) Együtt jártunk iskolába, együtt konfirmáltunk, mind... úgyhogy... Aztán lettünk komák, me az uram rokonság vót vele, s... úgyhogy így a család elég közel állott... állottunk, de a meséjéről különösebben nem tudom... nem tudnék elmondani egy mesét. Má én is má 84 éves vagyok. Még ha valamiko, lehet, hogy még ha valamiko tudtam is, el is felejtettem.
- S mikor mesélt többet? Télen, nyáron...
- Télen. Inkább télen. Télen, persze. Inkább télen, me nyáron általában ugye falun mindenki el van foglalva. Sőt, még ezelőtt jobban, mint most.
- Hogyan szokott mesélni? Mit várt el a hallgatóitól?
- Hogy figyeljék, me ha nem figyeltünk, akkó na nem mondom tovább. Azt mondta. Na nem mondom, hogyha nem hallgatjátok.
- S mérges volt, hogyha valaki zajongott mesélés közben?
- Nem, nem vót általában... általában elég jó vicces ember vót... így szerette még most vénen is emlékszem, hogy innen az egyik rokonság nekik is, nekem is, hordta a tejet, s akkó jött korán, má jött korán a tejé, s még nem vót megfejve a tehén, s azt mondja, na nem baj, itt hagyom a kannát, aztán visszafutok. S kacagták, hogy má kilencvenen fejül vót, s azt mondta, hogy visszafut. Úgyhogy ilyen... nem... nem vót... kiült a padra, akkák ment, na hova mész, micsinálsz, gyere ülj le, pihenj meg, mikó már öregebb vót... én nem is tudom, kilencvenhányévesen halt meg... má vagy kilencvenen jóval fejül vót...
- Igen, igen. S akkor hol mesélt? Az utcán a padon... S még merre? Otthon is mesélt?
- Nem tudom, hogy otthon... akik... a családba így nem tudom. Azt, hogy a családba mesélt...
- S még... esetleg fonóban mesélt?
- Asse... lehet, hogy mesélt... mikó fiatalabb, vagy...
- Anna néni hol hallotta őt mesélni? Az utcán a padon?

- Otthon, otthon. Vagy a hántásba. Mondom, ahogy a kukoricát fosztottuk, ott hallottam itt a szülei házam... mer az ő szülei háza az én szüleim mellett szomszédok vótak. S akkó egyik a másikhoz mentünk, otthon hallottam ahogy hántottak, s mondom...
- Sokan voltak még? Akik hallgatták?
- Hát persze, persze, vótak... összegyűlt tíz-tizenöt ember, gyermek, mindenféle, felültünk a kukoricacsomónak a tetejibe, s hántottuk, s a csót dobtuk a másik sarokba, s ott ő mesélt.
- S akkor ugyanúgy mesélt gyerekeknek is, felnőtteknek is... S ugyanazt a mesét...
- Ugyanazt a mesét.
- Tehát nem volt olyan, hogy...
- Külön gyermekmese, nem. Nem. Mondom mind a... ebbe a könyvbe is, nemtom, tetszett olvasni belőlle?
- Igen.
- Hát ezek is olyan hosszúk, hogy nem adja az Isten, hogy vége legyen. Olyan hosszúkat szokott mesélni. A-betűsen. Me ezelőtt Gernyeszegen... Tündér Ilona, igen, ilyen A-betűsen beszéltek ezelőtt... még... még talán most is mi, a vénebbek még beszélünk úgy A-betűsen. De... ez vót a tájszollásunk.
- És a közösségben hogyan ítélték meg őt? Szerették...
- Szerették, rendes...
- Volt, aki ellene volt?
- Nem tudok. Igazán nem tudnék mondani senkit, aki hogy szidjon, hogy ilyen ember vót vagy olyan ember vót, nem tudnék mondani senkit.
- Az életéről mit teszik tudni? Vagy ami vele kapcsolatos?
- Hát egyebet... nem tudom... mit mondanék, hogy vele kapcsolatos legyen... például milyen szempontból?
- Például történeteket: amik vele történtek, és nagyon sokat beszéltek róla a faluban is...
- Jaj a faluban is... hát csak ezt, hogy tudta mindenki, hogy Lidi Sándor bácsi, me általában nem Berekméri Sándornak hívták őtet a faluba, hanem Lidi Sándor. S azt, hogy... Lidi Sándor itt mesélt, Lidi Sándor túl mesélt... Úgyhogy... mondom, ha a mezőre, s ültek egy déli pihenőre, má ő rögtön kezdte a meséit.
- Nem is kellett őt kérni...
- Nem is kellett kérni, má mondta, hogy hallgassatok na, hogy mondjak nektek egy mesét! (...)
- És mesén kívül még mondott-e valamit? Bármilyen történetet vagy viccet...
- Mit? Nem tudom... Viccesnek így vicces vót, mondom, hogy mondta ennek a gyermeknek is a tutajnál... Az első világháborúba vót. De én... én nem hallottam, hogy melyik, milyen fronton, hogy vót... nem tudok arról.
- S vajon még most a faluban szokták őt emlegetni, vagy beszélni róla?
- Hát nem erőssen. Nem erőssen, mer a fiatalság má teljesen egy más... életet él, már nem olyant, mint... (...)⁴¹
- Esetleg valamilyen fénykép, vagy bármi...
- Rólla?

⁴¹ Itt Anna néni unokájára tértünk át, úgyhogy nem tartottam szükségesnek lejegyezni a beszélgetést. A következőkben is a (...) jelzi majd a véleményem szerint elhanyagolható információkat.

- Róla. Nincsen?
- Keresd meg ott ni, mikó Rozi néniének vót a lakodalma, a koszorúsléány vagyok, ott kell legyen... (...) mintha ott ülne alól benn a sorba (...) az egész lakodalmi sereg, s ő ott... úgy emlékszem, hogy ott kuporog elől...⁴²

A Berekméri Jánossal folytatott beszélgetés

- Én olyan sok mindent nem tudok az öregőrő, egy pár szót beszélgettem vele, mikó kinn a padon üldögélt. Hanem írta ezt a meséskönyvet, amit írt ő, azt kellene valahonnan megkeríteni.
- Azt megszereztem már.
- Meg?
- Igen.
- Mer aztán az olyan rendes falusi... én mandtam nekije, olyan A-betűkkel, nem írja ő... mandtam nekijek, ezt csinálja, azt csinálja... (...) (?) én nagyjából ott nézegettem azt könyvet is.
- Én azt szeretném tudni, hogy mikor mesélt? Tetszett hallani Sándor bácsit mesélni...
- Igen, igen, igen.
- Mikor mesélt? Télen nyáron... vagy reggel, este...
- Úgy délutánonként estefele, úgy amíg fiatal vót, nem nagyon, aztán mosmá (...) (?) ült ki a padra, s mentem arra felfele, s le-leüldögéltem oda melléje, s aztán ott az öreg a régi dógokró mind mesélgetett, ezt is azt is.
- Tehát akkor nemcsak mesét mesélt, hanem a régi dolgokat is.
- A régi dógokról is mesélt, csakhogy én má azokat elfelejtettem, hogy miket mondott.
- Mesékre tetszik még emlékezni?
- Hát a mesékre emlékszek, dehát nem... nem olyan nagy emlékezőtehetségem van, én is már nyolcvanhároméves vagyok, úgyhogy...
- És hogyan szokott mesélni? Mit várt el a hallgatóitól... Meg milyen gesztusai voltak...
- Hát az nem várt el semmit tőlünk mer mondta egyfolytában... a mesét hogy honnét szedte őket, nem tudom, mer mind a fejből, a fejből mondta az öreg.
- Igen, akkor kitalálta, nem tanulta valahonnan.
- Dehogysis tanulta, ezeket mind ő találta ki.
- És hol mesélt?
- Há kinn a padon.
- A kapu előtt, a padon.
- Kiült a padon, s aztán leüldögéltem oda melléje, s na Sándor bácsi... hogy van, micsinál, s (...) (?) többször vele jöttem, az öreggel.
- S milyen ember volt? Jó kedélyű vagy bőbeszédű...

⁴² Sajnos a fénykép nem került elő. Anna néni lánya nagyon segítőkész volt, még a szomszédba is átszaladt, hátha ott több sikerrel jár. De végül egyetlen fényképet sem szereztem Berekméri Sándorról.

- Jó, munkásember vót, a papnak dógozták a földjét, a református papnak (...) (?) Munkás, munkás ember vót, a cukorgyárba is járt sokat.
- Kinek mesélt?
- Énnem tudom, hogy még másnak is mondta ezeket a meséket... vagy nekünk épp a felszegieknek...
- Megbecsülték a faluban?
- Aztán ő szegény ember vót, hát... munkásember vót világ életibe, mondom, ősszel aztán mikó szezón vót, járt a cukorgyárba, és... rendes munkásember vót...
- Még mire tetszik emlékezni vele kapcsolatban? Esetleg történetekre... amik vele történtek, olyan eseményeket, amit a falu nagyon sokat beszélt...
- Hát nem is tudom, olyan rég meghalt, hogy már el is felejtettem. (...) (?) Olyan sokat nem beszéltem, mondom, miko egyszer elmentem, na Sándor bácsi, hogy van, micsinál, aztán... Jól vagyok na, gyere ülj le na, s aztán... (...) (?) kilencvennemtomhányéves vót mikó meghalt.
- Esetleg fénykép van-e róla?
- Nálunk?
- Igen.
- Nincsen...
- Vagy olyan nagy csoportképek, amiken ő is rajta van...
- Nincs, nincs, a fiánál nincsen?
- Nincsen.
- De hát ha nála nincsen, akkó nálam hogy legyen?
- Csak kérdeztem, hátha valamilyen esküvő, vagy bármi, ahol...
- Nem, nem. Nincs, egyáltalán nincs. Sok fényképeink vannak, de olyan nincs sehol. (...) Nem volt olyan világi ember, inkább otthonülő ember volt, dógozott, minden, úgyhogy nem volt semmilyen jel, hogy valami világi dógokat lehessen róla mondani. (...) (?) Azt tudom, hogy a papnak ők dógozták az apjával a földjét, vót két tehecskéje, s ilyen, ilyen, ilyen élhetős szegényemberek vótak. (...)

Beszélgetés Ercse Józseffel

- ... gyalog mentek, s az öreg, amelyik... elkezdte a meséjét... elmentek Régenig gyalog, s még felénél se vótak, s még felét se mondta el a mesének, úgyhogy...
- S akkor mikor folytatta a mesét, hogyha Régenben se fejezte még be?
- Aztán ott... találkoztak még máskor is, vagy jöttek visszafelé, me vásárba mentek, és... csoportosan mentek mindig.
- S volt úgy, hogy elkezdte a mesét, megérkeztek valahova, egy nagy szünet, két hét szünet vagy nem tudom hány hét szünet, s akkor utána folytatta?
- Hát voltak, vagy esetleg más... mást mondott, vagy másoknak, ugye má nem mind azakkal az emberekkel ment, akikkel a vásárba ment, hanem másokkal is, ő mindenkivel aztán nagyon sokat tudott... na dehát még fiatalok vótunk, akkó még fiatalok, me csak fiatal fiúk vótunk, s idős vót az öreg, s nem is nagyon vettük (...) (?)
- De azért tetszett hallgatni őt.

- Hát... nem is hallgatni, hanem volt valamilyen könyv valami meséskönyve van, s nem tudom, hogy azokat honnan... nekünk is vót vagy valahol, de nem tudom, hogy pontosan hol kapnánk meg azt a könyvet...
- Azt a könyvet el tetszett olvasni?
- Hát a könyvbő olvasgattam, nézegettem, de hát ugye az már rég vót, nem nagyon szoktam megörökíteni...
- De azért tetszett őt hallgatni mesélni...
- Há hallgatni igen...
- S hogy mesélt, hol mesélt, mikor mesélt?
- Hát ő kiült a padra, s ha valakik, a szomszédok (...) (?) mentek valahova akkó ő leült, aztán ő aztán kezdte a mondókáját... állandóan evvel foglalkozott ő többet.
- S minden évszakban ugyanúgy mesélt, reggel, este... Mikor mesélt gyakrabban?
- Hát mikó inkább ideje vót, inkább a téli időben inkább mikor ott nem vótak ugyebár... dógozni, jártak dógozni, mindenfelé, s csak így a szabad időbe megálltak, aztán már... kerültek ugye... hallgatók s...
- De akkor a faluban mindenki ismerte, és tudta, hogy... mesél.
- Há aztán ismerte, és tudta mindenki, hogy... de azt is tudták, hogy mesél, de nem vették ugye olyan nagy igénybe, na mer nem mindenki, mindenkit érdekelt...
- De úgy a faluban szerették őt, nem?
- Há szerették, hogyne, nem vót... nagyon ilyen vicces, barátságos ember vót mindig. Mindenkiel szembe, úgyhogy nem... nem tudom én (...) (?) de hát mondom én nem nagyon, csak így amit hallottam másoktól, vagy mesélte, hogy mennyit mesélt, miket mondott, dehát nem tudtam megjegyezni, hogy...
- De végülis hallgatta őt mesélni, nem?
- Hát aztán nem nagyon me azé nem foglalkozott annyira mindenkiel, szóval, így nem tudom...
- Tehát akkor mindig ugyanannak a társaságnak mesélt?
- Hát... ő mindig mesélt, ha vót kinek, há mindig kerültek, azé csak kerültek mások ugye... S ott szomszédok, vagy barátok, vagy... szabadidőbe kiültek, aztán hallgatták... beszélgetni, s...
- S még valamire tetszik emlékezni vele kapcsolatban? Esetleg eseményekre, történetekre... ő miket csinált... esetleg ami a faluban visszhangot keltett...
- Hát nem lehet különösebben mondani így, hogy... me még ő se gondolta... ő szerette így, hogy mondjon, beszéljen, mondjon, beszéljen, de így nem foglalkozott így a faludógokkal, hogy (...) (?) érdekelné őtet is a falu dolgai... nagyon nem tudom, hogy (...)
- Esetleg fénykép maradt-e róla? Mondjuk olyan nagyobb összejöveleken, ahol lehet, hogy ő is ott volt...
- Azt má nem tom megmondani, mer... akkoriba a fényképezés drága vót, nem nagyon fényképeztek, nem úgy volt mint most (...) (?) akkor nem isvót... ki kellett jöjjön egy fényképész, hogy... városbó vagy valahonnan kihozták, mikó valamilyen összejövétel vót, de így magán... nem nagyon, nem nagyon foglalkoztak ilyesmivel...
- S hallottam, hogy amikor ezt a könyvet felavatták, akkor volt a kultúrházban egy előadás... arra nem tetszik emlékezni?

- Nem tudom, me lehet, hogy nem vótam. Nem tudom, nem vótam ott esteleg vagy... Tudom, hogy volt valami ilyen előadás akkoriba, miko má észrevették vagy tudtak, hogy beszélget, akkó hívták és... (...) (?) dógoztunk abba az időbe, s valószínű, hogy már nem volt időnk arra.
- Másvalamire még vele kapcsolatban...
- Hát aztán egyebet nem tudok én se mondani. Rendes ember vót, mindenkivel szembe, családjával, s dógos munkásember vót, hát ugye nem foglalkozott avval, hogy csak meséljen, mikó az az idő vót, valahova mentek, vagy társaságba vagy közmunkára mentek (...)